

הרצאה: תכנון ככלי להעצמה קהילתית ומענה לצרכים חברתיים

"...הכרה בכבוד הטבעי אשר לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם."
(ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, 1948)

שלושה 'דורות' של זכויות אדם

זכויות פוליטיות ואזרחיות: הכוללות בין השאר את הזכות לחיים, חופש מעבדות, חופש מעינויים, הזכות לבחור, חופש הביטוי, חופש ההתארגנות, חופש דת ותרבות, שוויון בפני החוק, הזכות לקניין, הזכות לפרטיות וכן הלאה.

זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות: הכוללות בין השאר את הזכות לשוויון בתעסוקה, הזכות לחינוך, לבריאות, לדיור הולם, למזון, לביטוח לאומי, הזכות להשתתפות בחיים התרבותיים של הקהילה ושל המדינה וכן הלאה.

זכויות הדורות הבאים: הכוללות בין השאר מעשים או הימנעות ממעשים בכדי לשמור על זכויותיהם וחרויותיהם של אלה שעוד לא נולדו, כגון, לדוגמא, שמירה על איכות הסביבה והימנעות משימוש בנשק בלתי קונבנציונאלי כשמירה על שלום, ועל איכות חייהם והתאפשרות חייהם של הדורות הבאים.
דוגמאות למאבקים תכנוניים – קהילתיים מהארץ

דוגמאות לקשר שבין תכנון לזכויות אדם

זכויות פוליטיות ואזרחיות:

ישובים לא מוכרים – חוסר תכנון

הריסת בתים כתוצאה מבניה "לא חוקית"

תכנון הולם לקהילות השונות זו מזו

תכנון ככלי ליצירת או מניעת סגרגציה (כלכלית, אתנית, פוליטית וכו')

זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות:

תנאי מחיה נאותים: תשתיות, תברואה, אויר, אור, וכו'

נגישות למקום עבודה, לביה"ס, ולשירותים ציבוריים נוספים

שוויון הזדמנויות

התאמת התכנון לצרכים תרבותיים יחודיים

זכויות הדורות הבאים:

תכנון בר קיימא (sustainable development)

איכות הסביבה

ננסה רגע לקחת צעד אחורה ולבדוק מחדש ולו רק על קצה המזלג מהו בעצם תכנון, ומהו תכנון מרחבי וכיצד זה משפיע על חיינו. יכולתנו האנושית המיוחדת לתכנן, למשל: סדר פעולות ומעשים במשך היום, מהלכי פעולה כדי להשיג מטרות בחיינו, כמו גם תכנון המרחב סביבנו היא בעצם יכולתנו לשלוט, גם אם לא בצורה מוחלטת, במצב.

בתקופות קדומות יותר שיתוף הפעולה בין קבוצות גדולות של אנשים הייתה מאוד מוגבלת. כל משפחה או גרעין של חיים לרוב דאג בעצמו לכל צרכיו – בכל תא כזה היה קיים הידע לאסוף ולהכין מזון (מאוחר יותר גם איך לגדל מזון), להתקין מלבושים, לבנות קורת גג וכלים לשימושים שונים.

ככל שהטכנולוגיות השתפרו, ואופן המגורים נהיה מורכב יותר ביצירת ישובים צפופים ויצירת קשרים בין אישיים מורכבים יותר, כך גם כמות הידע והיכולות גדלו ואורח החיים השתנה בהתאם. היום לא כל אחד מאתנו יודע גם לתפור, גם לאפות לחם, גם לבנות בית. היום הידע ממודר מאוד והעשייה האנושית עברה תהליך ארוך של התייעלות, כך שאנשי מקצוע ומלאכה מספקים עבור הכלל את הצרכים שלהם, אחד הוא אופה לחם, השני בנאי והשלישי, למשל, הוא עורך דין. בעצם, כיוון שמערכות החיים שלנו הן כיום כבר כה מורכבות, אין לנו ממששים את האינטרסים שלנו באופן מיידי בעצמנו. האינטרסים שלנו מיוצגים באופנים שונים, הן במערכת הפוליטית, בה מייצגים הפוליטיקאים והממשלה הנבחרת את דעתם של הרוב, והן בחיי היומיום, ודוגמאות יש לרוב: אם ברצוננו ללבוש מעיל, נרכוש אותו בחנות בגדים או נזמין במיוחד אצל תופר; היום את חומרי המזון הבסיסיים אנו לרוב לא מגדלים בחצר אלא רוכשים ממישהו אחר; כשאנו רוכשים בית או דירה, רוב הסיכויים הם שהם תוכנו על ידי אדריכל.

כל אנשי המקצוע הנ"ל ואחרים בעצם מנסים לענות על הצרכים שלנו. הם מייצגים את האינטרסים שלנו, מהפשוטים שבהם עד המורכבים שבהם. אבל, כאשר האינטרסים מיוצגים על ידי אנשים אחרים, וכאשר ישנם הרבה מאוד אנשים החולקים טריטוריה, משאבים וצורת חיים, סביר להניח שיווצרו פערים בתהליך מימוש האינטרסים, כאשר את רובם אפשר לבדוק דרך אותו איזון עדין ושביר שבין טובת הפרט וטובת הכלל.

התכנון המרחבי, כמו כל תכנון אחר, אמור לתת את המענה היאות ביותר האפשרי, עבור אותם פערים אפשריים באיזון הנ"ל; תכנון ערים, ובעצם כל התכנון הארצי נעשה תוך לקיחה בחשבון של כל האספקטים שהם חלק מהסביבה שבה אנו חיים: אזורי המגורים, הכבישים, הפארקים, תשתיות המים והחשמל, כמו גם מידת גידול האוכלוסייה, על קהילותיה השונות והמגוונות, פיזור האוכלוסייה ברחבי הארץ וכו'.

אך השאלה שנשאלת היא בעצם, מיהו זה הקובע מהם קבועי התכנון, מהם דפוסי התכנון, ובעצם מהם האינטרסים של הציבור כגוף אחד וקבוצה של פרטים. אם אנו יודעים שאין ביכולתנו של כל אחד ואחד מאתנו להבין בכל אותם אספקטים שונים, אנו סומכים את ידיהם של אנשי המקצוע, ו'מסתכנים' באופן טבעי בכך שאין זה בטוח כי אכן הצרכים שלנו, הפרטיים, אכן יתממשו.

אפשר לומר שזכויות אדם, באופן עקרוני, נובעות מהצורך להגביל את כוחו של שלטון, ממשל, ממסד, או קבוצה בתוך האוכלוסייה, מלפגוע באנשים פרטיים או בקהילות, מלהשפיע לרעה על אותם דברים בסיסיים שעליהם אנו בונים את חיינו. זכויות האדם מעוגנות במגילות של זכויות, באמנות בינלאומיות ובחוקות של כל מדינה ומדינה, במקרה של ישראל שאין לה עדין חוקה, בחוקי יסוד.

בלי להיכנס יותר מדי לעומק בעניין זה ברצוני לעבור במהרה על שלושת ה'סוגים' של זכויות האדם כפי שמקובל היום להבחין ביניהם וכיצד אלו קשורים ומושפעים מתכנון מרחבי.

התארגנויות קהילתיות – תכנוניות בארץ

3 ממדים:

1. הממד התכנוני – היקף המעורבות
2. הממד הקהילתי – היקף המעורבות
3. תכנון וזכויות אדם

סדנת זכויות תכנון בקסר אל-סר

מטרות הסדנא:

- גיבוש חזון התושבים, בנוגע לאופי הישוב העתידי
- עירוב התושבים בתהליכי התכנון המתבצעים בימים אלו
- העמקת מודעות התושבים למכלול השיקולים אשר משפיעים על עבודת המתכננים
- סיוע למתכנני הישוב, בגיבוש תמונת מצב עדכנית – אשר תוביל להכנת תוכנית אופטימלית הלוקחת בחשבון את אופייה וצרכיה המיוחדים של הקהילה הבדואית
- נתינת כלים מקצועיים לתושבים, לליווי צמוד של הליך התכנון, כשותפים בוועדת ההיגוי.

הרעיון בבסיס הסדנא – דיאלוג מתמיד בין אנשי מקצוע לבין התושבים

מבנה הסדנא:

- מפגש ראשון – היכרות ותיאום ציפיות. מיפוי הישוב על גבי תצ"א ות.
- מפגש שני – הצגת צרכי הקהילה
- מפגש שלישי – הגדרת צרכי הקהילה. גיבוש חזון הכפר העתידי.
- מפגש רביעי – היכרות עם ההליך התכנוני באמצעות הרצאות ומשחקי סימולציה
- מפגש חמישי – הצגת סכמות תכנוניות המתארות את החלופות לתכנון הכפר
- מפגש שישי – סיכום ומשוב הדדי. הצגת תוכנית המתאר
- מפגשי נשים – בשל בקשת התושבים לא ניתן היה לשלב את הנשים כחלק פעיל מהסדנא ועל כן, התקיימו שני מפגשים מרוכזים לנשים. המפגשים עסקו בצרכי הנשים וגיבוש חזון הכפר מתוך עיניים נשיות.

שיטות עבודה בסדנא:

- סיור ומיפוי פיזי של הכפר
- דמיון מודרך
- משחקי תפקידים
- סימולציות תכנוניות
- הרצאות בנושאי תכנון
- דיונים בשיתוף כל המשתתפים בסיומו של כל שלב

תוכנית 2657 ב' – הרחבת רחוב יגאל אלון – צפון

מהות התוכנית:

הרחבת רח' יגאל אלון ל – 31 מ'.

כיום רחוב הכביש: 20 מ'

הוספת 2 נתיבי תנועה

הסדרת הצמתים

שכונת נחלת יצחק – אי של מגורים בלב אזורי תעסוקה

סביב השכונה: חומת כבישים

את מי ישרת הכביש???

תנועה עוברת:

מגבעתיים לתל-אביב (דרך רחוב וגשר עמק הברכה)

מגבעתיים לאיילון (דרך רחוב עמק הברכה)

מביצרון לסיטי של רמת גן וגבעתיים

השלכות על השכונה:

סכנה לילדים ומבוגרים החוצים את רחוב עמק הברכה

יותר מכוניות ברחוב עמק הברכה

יותר פקקים בצומת עמק הברכה יגאל אלון

יותר זיהום אויר ורעש

פגיעה בצמחיה החוצצת בין גיאל אלון והבתים

בעיות בתוכנית:

התעלמות מהבטחות לתושבים בעניין גשר עמק הברכה

אין שיתוף ציבור

אין תסקירי השפעה

אין חיבור לתוכניות גשר עמק הברכה
לא מצורפות בדיקות תנועתיות

יעדים:

פריסת בינוי בראייה רובעית:

פתוח מאוזן הנשען על תשתיות האזור; ערוב שימושי קרקע; שמירה על משאבי טבע לטובת הכלל; שדרוג מכסות הקרקע ליעודים ציבוריים.

זיהוי עקרונות מנחים לפתוח בר קיימא:

אזור תעסוקה "ירוק" המשולב באזור הסובב; בניה המשתלבת בסביבה ולא מפריעה לשכניה; חומרים מקטיני אנרגיה למבנה וסביבתו; טהור מים והשבתם לירקון וניצולם לפתוח הפרק; אמצעי הגעה מוביל ע"ב תחבורה ציבורית; חברת לניהול מערך שטחי ציבור פתוחים ובנויים.

הצגת שטחים פתוחים מוגנים מפתוח:

פארק ירקון נגיש לכלל הציבור ולא מוסתר ע"י מערך בנייני הייטק; שמירה על חגורה ירוקה סביב השכונות ופיתוחם כשצ"פ פעיל ומקשר; פתוח חורשת ראול ולנברג כזרוע של פארק הירקון המחברת את השכונות ישגב, רמת החייל ונווה שרת לפארק; פתוח ואדי נווה שרת כזרוע של פארק הירקון המחברת את צהלה ונווה שרת מזרח לפארק.

הצגת תכנית תחבורתית אופטימלית למימוש הפתוח:

הסתמכות על הסעת המונים ותחבורה אלטרנטיבית; אי הכנסת תנועה עוברת לרובע בכל צורה שהיא; הפרדה בין התנועות לשכונות המגורים ולתעסוקה; הרגעת התנועה בגבולות שכונת המגורים; סנכרון הפתוח עם מערכות ההיסעים

ועוד: כביש הטבעת המזרחי

עמק הצבאים

שכונת התקווה

אבו גוש